

DANISH INSTITUTE FOR INTERNATIONAL STUDIES

STRANDGADE 56 • 1401 Copenhagen K

+45 32 69 87 87 • diis@diis.dk • www.diis.dk

DIIS Brief

Irak: religionskrig eller politisk konflikt?

**Søren Schmidt
August 2007**

**Søren Schmidt er ph.d. og projektforsker ved DIIS
Dansk Institut for Internationale Studier**

Irak: religionskrig eller politisk konflikt?¹

Mange har den opfattelse, at borgerkrigen i Irak skyldes den urgamle konflikt mellem shia- og sunni-muslimer, der nu igen er kommet frem, efter at Saddams undertrykkende styre er forsvundet.

Et af samfundsvidenskabernes klassiske problemer er at fastslå retningen i en årsag-virkning relation. Er årsagen til borgerkrig, at der både lever shia- og sunni-muslimer i Irak, eller er det borgerkrigen, der er skyld i at befolkningen deler sig efter om de er sunni- og shia-muslimer? Jeg vil her argumentere for det sidste, og at borgerkrigen i hovedsagen skyldes, at der ikke er en fungerende stat i landet. For at tydeliggøre argumentet vil jeg i det følgende se bort såvel fra den konflikt om Kurdistans status som de sekundære konflikter, der både eksisterer i forhold til de øvrige mindretalsgrupper i Irak og indenfor f.eks. den shia-muslimske gruppe.

Vi skal faktisk helt tilbage til 1500-tallet, hvor shia-islam ekspanderede i området, hvor den sekterske opdeling af befolkningen har været så politiseret som i dag. Under den britiske kolonitid var det både sunni- og shia-muslimer, der bekæmpede det britiske styre. Under 2. verdenskrig blev de irakiske jøder udsat for blodig forfølgelse fra landets øvrige befolkning, og i efterkrigstiden var det konflikten mellem arabiske nationalister og kommunister og modsætningen mellem de økonomisk velstillede og gadens parlament, der fik blodet til at flyde.

De høje oliepriser gennem 1970'erne gjorde Irak til et velstående land, og alle befolkningsgrupper fik del i velstanden. Der var i perioden en stærk irakisk nationalitetsfølelse, mens betydningen af de islamiske sekter var sekundær.

Under 80'ernes blodige krig mod Iran, hvor irakiske shiitter og sunnier sloges side om side mod Iran, forarmedes landet, og Saddams styre blev mere brutalt, mindre inklusivt og i større grad byggede på militæret og sikkerhedsapparatet. Dette gjorde at hans styre mere fremstod som sunni-baseret end tidligere, da sunnierne var langt bedre repræsenteret i forhold til shiitterne i den militære del af statsapparatet end i den civile del. Armoden steg især hos den shiittiske befolkning i syd og i Bagdads slumkvarterer og sled på shiitternes tro på, at den irakiske stat også ville give dem et bedre liv. Under 1990ernes internationale embargo mod Irak blev forholdene endnu værre og Saddams styre degenererede til rent gangstervælde baseret på de sunni-klaner fra Tikrit, hvor Saddam kom fra. Enhver illusion om en neutral irakisk stat, der forsynede befolkningen med uddannelse, sundhedsvæsen og administration,

¹ Teksten er en udvidet udgave af min artikel i Politiken den 16. august 2007

forsvandt. Saddam slog især hårdt ned på politiske oppositionelle fra den shiittiske befolkningsgruppe, der med deres religiøse ledere i spidsen, var begyndt at organisere sig mod Saddams undertrykkelse. Den blodige nedkæmpelse af det shia-muslimske oprør i kølvandet på Saddams nederlag i Kuwait i 1991 forstærkede modsætningen mellem den irakiske stat og den shia-muslimske befolkning. Samtidig flygtede en stor del af den uddannede sekulære middelklasse ud af landet på grund af forholdene. Da den vestlige koalition væltede Saddam i 2003, var shiiternes identifikation med den sekulære irakiske stat stærkt svækket og det irakiske civilsamfund i en sørgelig forfatning.

Shia- og sunni-islam i Irak

Langt hovedparten af verdens 1,3 milliarder muslimer er sunni-muslimer, mens shia-muslimer udgør mellem 10 og 15 procent. I området mellem Libanon og Pakistan er der dog stort set lige så mange shiitter som sunnier og i det olierige område langs den Persiske Golfs kyst udgør de hele 70 procent af befolkningen.

Det historiske udspring for splittelsen mellem sunni og shia går tilbage til uenigheden om, hvem der skulle efterfølge profeten Muhammed i 632 e.Kr. Mens flertallet mente, at profetens efterfølger (kalif) skulle vælges, efter hvem der var bedst kvalificeret, mente et mindretal, at kaliffen burde være en efterkommer til profeten, og at det havde været Muhammeds ønske at hans svigersøn og fætter, Ali, skulle lede muslimerne. Ordet 'shia' er en forkortelse af 'shiat Ali' og betyder 'tilhængere af Ali' på arabisk.

I Irak udgør shiitterne omkring 60 procent af den samlede befolkning på i alt 27 millioner og bor fortrinsvis i den sydlige del af landet og i Bagdad's østlige slumkvarterer. De arabiske sunni'er udgør cirka 20 procent af befolkningen og befinder sig navnlig i Bagdad og i det centrale og vestlige Irak. Kurderne, der også er sunni-muslimer, udgør cirka 20 procent af befolkningen og bor fortrinsvis i de nordlige områder (Kurdistan). De sidste 5 procent består af et væld af andre etno-religiøse minoriteter, herunder tyrkmenere, assyrere, armenier og yazidiier.

Kort før invasionen frigav Saddam de omkring 100.000 mennesker, der befandt sig i fængslerne. Mange var politiske fanger, men der var også en stor gruppe destruktive gangstere og voldsmande, som var blandt de mest aktive i den omfattende plyndring, der gennem tre uger fandt sted af alle offentlige bygninger - inklusiv hospitaler, universiteter og ministerier - uden at de amerikanske soldater greb ind (bortset fra ved olieministeriet!). Alt blev fjernet: inventar, arkiver, udstyr, computere og installationer. Da det irakiske militær kort efter blev demobiliseret og Ba'th parti-medlemmer, der havde en status over mellem-leder niveau (hvilket stort set inkluderede alle ledere, der havde bare en vis betydning), blev fyret var afmonteringen af den irakiske stat fuldført. Statens opgaver med at administrere landet og sørge for borgernes sikkerhed ophørte, og det endelige sikkerhedsmæssige og økonomiske kollaps lod ikke vente på sig.

Når der ikke eksisterer en tredje part (staten), der sørger for et vist minimum af beskyttelse, tvinges borgerne til at organisere sig i grupper og selv sørge for det. I en sådan eksistentiel situation vælger de fleste den gruppe, hvor der eksisterer loyalitetsbånd fra fødslen (primordial identitet), og som ikke er afhængige af omskiftelige forhold som profession, økonomiske forhold og politisk ideologi. Selvom stammen stadig spiller en vis rolle i lokale områder, er det i Irak i hovedsagen den religiøse gruppe - sekten - man henvender sig til, når alt andet fejler.

Når borgerne først har søgt beskyttelse hos deres sekteriske gruppe, begynder en ny dødelig logik at gøre sig gældende; nemlig den logik der er knyttet til det såkaldte sikkerhedsdilemma. Sikkerhedsdilemmaet er kendt fra internationale relationer og går i korthed ud på, at den militære kapacitet som en aktør opbygger med henblik på sin egen beskyttelse, opfattes af den anden part som en sikkerhedstrussel og tvinger denne til at organisere sin egen beskyttelse, der så igen får den første part til at forstærke sin bevæbning. På denne måde igangsættes en gensidig eskalering, hvor evnen til at organisere ens egen gruppe spiller en afgørende rolle. Gruppesammenholdet bliver afgørende for gruppens forsvar og såkaldte 'identitetsentreprenører' får frit spil til at mobilisere gruppen omkring dens myter og symboler. Der udbredes en opfattelse hos begge grupper om at være truet og af nødvendigheden af at forsvare sig mod den anden gruppe. I begyndelsen er den politiske geografi mellem grupperne sløret, men snart starter den etniske udrensning for at homogenisere gruppens område, gøre det lettere at forsvare og sikre gruppen mod mulige bagholdsangreb fra den anden gruppe. Dette er baggrunden for, at sunni-baserede militser i dag uddriver shiitterne fra Khadimiya-kvarteret, der ligger på den sunni-dominerede vestlige bred af Tigris-floden i Bagdad, mens shiitterne tilsvarende uddriver sunnierne fra Adhamiya-kvarteret på den østlige, 'shiittiske' side af Tigris.

Umiddelbart efter invasionen kollapsede den i forvejen svage irakiske økonomi. Dette kollaps var et resultat af den manglende sikkerhed, men også et resultat af den ukloge økonomiske chok-terapi som den amerikanske administrator Paul Bremer udsatte Irak for med privatisering af statslige virksomheder og øjeblikkelig total liberalisering af det økonomiske liv. På samme måde som borgerne blev afhængige af sekt-baserede militser for deres sikkerhed, blev de derfor også hurtigt afhængige af de sociale og økonomiske netværk, som de sekteriske grupper stod for. I Sadr-bydelen i Bagdad blev det f.eks. hurtigt det lokale kontor for den shiittiske Mahdi-bevægelsen, der hjalp borgere i nød eller skaffede dem et job i militsen eller i de statslige foretagender, som bevægelsen havde kontrol med og som var med til at finansiere socialhjælpen, sammen med de penge – 'zakat' - som Islam forpligter de troende til at donere til de fattige. Moskeerne i Sadr-bydelen kontrolleres naturligvis af Mahdi-bevægelsen, som også har sine egne Sharia-domstole, der sørger for intern lov og orden i kvarteret. Andre steder sker finansieringen af militser og socialhjælp ved hjælp af kriminelle

netværk, der f.eks. stjæler olie fra de statslige olieselskaber. Dette er situationen i Basra i det sydlige Irak.

Når hverken stat eller besættelsesmagt kan garantere borgerens sikkerhed eller gøre det muligt for ham selv at skaffe sig sit daglige udkomme eller forsikre sig mod social nød, starter opdelingen af befolkningen i forhold til de primordiale identiteter og i Irak er det sekten, der er den afgørende identitet i den nationale politiske konflikt og som indbyggerne organiserer sig efter. At det første og skelsættende valg i december 2005 blev arrangeret som et valg mellem partier, hvor fordelingen af kandidater blev afgjort ved partiernes stemmeandel for hele landet, forstærkede denne tendens. Når det er de nationale partiledere, der bestemmer hvem der sættes på valglisten, mister de lokale kræfter indflydelse. De nationale partiledere lagde vægt på det sekteriske tilhørsforhold og levnedede ikke plads til at mere pragmatiske lokale interesser fik indflydelse på hvem der blev valgt ind.

Men det er samtidig vigtigt at holde fast i, at selvom opdelingen af de politiske aktører i vidt omfang skete efter sekt, handler det politiske spil stadig om den irakiske stats fremtidige udformning og 'hvem der får hvad'. Denne konflikt er den samme som i andre national-stater og har i sig selv intet med et urgammelt had mellem shia- og sunni-islam eller spidsfindige religiøse forskelle.

Borgerkrigen i Irak kan ikke føres tilbage til det 7. århundrede, hvor forskellen mellem shia- og sunni-islam opstod. Årsagerne er langt mere nutidige, nemlig en kombination af den ødelæggelse af den irakiske stat der skete under hhv. Saddam og den besættelse, som fandt sted i 2003.